

Regeringskansliet
Socialdepartementet
103 33 Stockholm

Yttrande 2021-02-01

Nationellt kompetenscentrum anhörigas yttrande avseende Hållbar socialtjänst – En ny socialtjänstlag SOU 2020:47 Diarienummer: S2020/06592

Socialtjänstlagen har en särskild ställning och betydelse för de anhöriga som vårdar eller stödjer en närstående. Nationellt kompetenscentrum anhöriga (Nka) arbetar sedan 2008 på uppdrag av Socialdepartementet via Socialstyrelsen som ett nationellt kunskapscentrum för anhörigfrågor. Nka:s uppdrag är att vara ett expertstöd till kommuner, regioner och enskilda utförare för att utveckla och införa anhörigstöd. I Nka:s uppdrag ingår att vara en länk mellan praktik och forskning, utveckla, utvärdera och sprida metoder och verktyg för anhörigstöd och vara en nordisk och internationell kontaktpunkt inom området.

Nka välkomnar förslaget till en ny Socialtjänstlag. Tyvärr konstaterar Nka att anhöriga är i det närmsta osynliga i utredningen. Detta till trots att utredningen slår fast att anhöriga står för en mycket stor del av de insatser, den vård, hjälp och stöd som är riktade till äldre personer, personer med funktionsnedsättning och till barn som har allvarlig sjukdom och/eller funktionsnedsättning. Anhöriga har en betydelsefull roll även om offentlig vård, omsorg och stöd ges till en närstående. Då Socialtjänstlagen tar sikte på att vara samhällets yttersta skyddsnät samt att förslaget bygger på ett förebyggande perspektiv är stöd till anhöriga oavsett roll av största vikt för samhället och den enskilde. Anhöriga riskerar att själva drabbas av sociala, ekonomiska och hälsomässiga förluster vilka bör uppmärksammas av samhället och som följd av det ge stöd till anhöriga utifrån deras egna behov.

Nka vill redan inledningsvis peka på att utredningens förslag om att byta ut begreppet anhörig till närstående bygger på ett missförstånd. Dagens användning av begreppet anhörig, som är vedertaget och allt mer använt, motsvarar det som utredningen menar vara betydelsen av närstående. Den vedertagna benämningen av närstående är – den som har behov av insatser. Förutom att ett byte av begrepp skulle skapa förvirring så innebär användandet av ”närstående” att flera av förslagen som utredningen lägger blir oförståeliga. En synpunkt som vi vet delas av dem som arbetar direkt med stöd till anhöriga och idéburna organisationer.

Nka välkomnar förslaget till att en ny Socialtjänstlag ska utgå ifrån ett förebyggande perspektiv. Alla insatser som riktas till anhöriga, oavsett ålder, är förebyggande. Anhöriga utför idag omfattande insatser som i många fall innebär en ökad risk för egen ohälsa. Det ger

ett ökat lidande för den anhöriga men också en ökad belastning och ökade krav på insatser från samhället. Nka menar därför att Socialtjänstens ansvar för insatser riktade till anhöriga förstärks och tydliggörs utifrån ett förebyggande folkhälsoperspektiv.

Nka ser mycket positivt på tydliggörandet om en lättillgänglig socialtjänst som bygger på kunskap, respektfullt bemötande och systematiska uppföljningar. Vi ser med tillförsikt fram emot ett genomförande av förslagen kring utveckling av socialtjänstens arbete och förutsätter att såväl anhöriga och närstående samt deras organisationer är delaktiga i det arbetet. I den fortsatta beredningen av utredningens förslag menar Nka att även samverkan bör definieras som en del av en lätt tillgänglig socialtjänst. Samverkan handlar inte bara om de olika huvudmännens uppdrag utan i allra högsta grad mellan olika delar av socialtjänstens insatser.

Nka ser positivt på att barnens rättigheter förstärks och tydliggörs. Nka vill här särskilt uppmärksamma att FNs barnkonvention är grunden. Alla barn som befinner sig i Sverige är barn för vilka socialtjänsten har ett ansvar, även utifrån att barn också är anhöriga och ger vård, hjälp och stöd till en närstående.

Nka har inför framställandet av remissvar genomfört två hearingar med öppen inbjudan för att få ett så brett perspektiv som möjligt inför remissvaret. De båda hearingarna har haft olika teman fördelat på barn-och unga samt vuxna oavsett ålder. Hearingen med fokus på barn och unga hade 46 deltagare och den som fokuserade på vuxna hade 53 deltagare. Deltagarna var anhörigkonsulenter och anhörigsamordnare, socionomer, chefer och politiker främst från kommuner med också regioner och enskilda utförare. Medverkade gjorde också anhöriga, representanter för idéburna organisationer, jurister och enskilda från myndigheter, se bilaga.

Utredningens förslag och bedömningar

Nka väljer i sitt remissvar uteslutande lyfta de förslag och bedömningar som har en direkt påverkan eller är av betydelse för anhöriga. De övriga förslagen har Nka valt att inte yttra sig om och det har inte byggts på i vilken mån de har betydelse eller ej. Detta vill Nka särskilt understryka. Det finns även förslag eller bedömningar som t.ex. handlar om behovet av en särskild Äldreomsorgslag. I den frågan har regeringen nyligen tillsatt en ny utredning och Nka inväntar den innan ställningstagande görs. Föreliggande förslag lyfter särskilt fram behovsgrupperna Barn, Personer med missbruk och beroende, Försörjningsstöd – vi menar att stödet till personer med funktionsnedsättning och äldre personer är trots ambitionen att tona ned grupper väsentliga, inte minst på grund av att samhällets stöd ofta är livsvaraktigt och att dessa är tvärvetenskapliga kunskapsområden och kräver specialister på alla nivåer i socialtjänstens organisation – liksom kunskapsområdet anhörigstöd som utvecklats i ett förslag om en nationell anhörigstrategi. Remissvaret inleds med av Nka definierade grundläggande förslag som berör stöd till anhöriga generellt.

Förslag till ändring av 5 kap 10§, i utredningen benämnt närståendestöd

Nka tillstyrker delvis förslaget

Utredningen föreslår att 5 kap 10§, SoL, Anhörigstöd omformuleras från - att Socialnämnden ska erbjuda stöd för att underlätta för de personer som vårdar en närstående som är långvarigt sjuk eller äldre eller som stödjer en närstående som har funktionshinderanhörigstöd till *socialnämnden ska erbjuda närståendestöd i syfte att stödja och hjälpa den som vårdar en*

närstående som är långvarigt sjuk eller äldre eller som stödjer en närstående med funktionsnedsättning.

Nka tillstyrker den del av ändringen som innebär att stödet ska ges **i syfte** istället för dagens **underlättande**. Det tydliggör att socialtjänstens uppdrag inte är att underlätta för att fler och mer insatser förs över till anhöriga utan syftet är att ge stöd i den situation som anhöriga befinner sig. Men **Nka** föreslår att paragrafen ändras enligt följande för att ge uttryck för det som vi uppfattar är utredningens mål med samtliga förslag och bedömningar som utredningen gör.

Nka:s förslag

Socialnämnden ska erbjuda stöd till anhöriga i syfte att stödja och hjälpa den som vårdar eller stödjer en närstående, eller som varaktigt lever tillsammans med en närstående med allvarlig sjukdom, funktionsnedsättning eller till följd av ålder har omfattande behov av stöd och hjälp och vård.

Vidare anser Nka att anhöriga som omfattas av 5 kap 10§, SoL även inkluderar barn som anhöriga. Se punkt ”19 Förtydligat Barnrättsperspektiv” och följande för motiv. Nka menar också att i författningskommentaren bör framgå att stödet till anhöriga ska ges även om anhörig inte utför direkta vårdinsatser.

Förslag - ändring av begreppet anhörig till närstående

Nka avstyrker förslaget att ändra begreppet anhörig till närstående

I utredning föreslås att begreppet anhörig ska ersättas med närstående. Motivet till denna förändring är enligt utredningen att närstående är ett vidare begrepp än anhörig som inte bara inkluderar familj. Utredningen anför också att begreppen inte använts konsekvent. Nka delar uppfattningen om att det rått en inkonsekvens i användandet av begreppen anhörig och närstående. Men sedan ett antal år tillbaka finns det en konsensus mellan flera aktörer om att begreppet anhörig, som omfattar inte bara familj/släkt utan de personer som den enskilde definierar som anhörig, är det begrepp som ska tillämpas. Närstående används för de enskilda som har behov av olika insatser dvs. den som anhörig ger stöd och vård till. Anhörigbegreppet i den form som bl.a. Nka tillämpar är inarbetat och en förändring skulle leda till ytterligare förvirring. I användandet av begreppet närstående, utifrån utredningens förslag, blir det otydligt vem som är vem när både den som får en insats och den som stödjer den som får insatsen ska beskrivas i samma stycke t ex i följande:

*”Utredningen föreslår att Socialnämnden ska erbjuda **närståendestöd** i syfte att stödja och hjälpa den som vårdar en **närstående** som är långvarigt sjuk eller äldre eller som stödjer en **närstående** med funktionsnedsättning”*

Nka föreslår därför att begreppet anhörig ska användas och implementeras i enlighet vad Nka beskrivit ovan och att den vilken är mottagande av en insats anges som närstående.

7.3.2 Socialtjänsten ska främja jämställda levnadsvillkor

Nka tillstyrker förslaget med tillägget att det bör framgå att intersektionalistiskt perspektiv bör anläggas och beakta interkulturella förhållanden, sexuell läggning och könsuttryck, ålder och funktionsnedsättning.

7.2.4 Uppdrag om fördjupad beskrivning av genusbias inom socialtjänsten

Nka tillstyrker förslaget med tillägg att vad Nka anför under utredningens förslag 7.3.2 att inte endast kön analyseras. Nka vill även understryka att vikten av att anhöriga inkluderas i den fördjupade beskrivningen.

7.3.4 Socialtjänsten ska ha ett förebyggande perspektiv

Nka tillstyrker förslaget. Nka anser att det föreslagna perspektivet för socialtjänsten är välkommet. Det är ett perspektiv som får positiva återverkningar på anhörigas situation och synliggöra de insatser som anhöriga har behov av. Alla insatser som riktas till anhöriga är förebyggande framförallt för att minska risken för att anhöriga utvecklar egen ohälsa. Ett förebyggande perspektiv innebär också att behov upptäcks och insatser ges tidigt i ett förlopp.

En allvarlig svaghet i utredningens förslag är dock att konsekvensanalysen inte behandlar huruvida förebyggande perspektiv kan realiseras utan att detta medför ökade kostnader samtidigt som detta inte ska leda till prioriteringar mellan socialtjänstens ansvarsområden.

7.4.3 Socialtjänsten ska inriktas på att vara lätt tillgänglig

Nka tillstyrker förslaget. Ur ett anhörigperspektiv är det av stor vikt att socialtjänsten är lätt att nå. I begreppet lätt tillgänglig menar Nka att det omfattar mer än tid och rum. Lätt tillgängligt innebär att insatserna, bemötandet och samverkan fungerar på ett smidigt och respektfullt sätt. Anhöriga vittnar ibland om svårigheterna med att bli "bollade" mellan olika verksamheter eller tvingas vara den som ska hålla ihop alla som är inblandade i den närståendes vård och omsorg.

7.5.1 Stöd för utvecklingen av en hållbar socialtjänst

Nka tillstyrker förslaget. En hållbar socialtjänst med inriktning på hög kvalitet och insatser som vilar på vetenskap och beprövad erfarenhet behöver kontinuerligt arbeta med utveckling och uppföljning. I förslaget anförs att en överenskommelse med Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) ska göras i syfte att SKR ska ge kommunerna stöd i att utveckla nya arbetssätt och metoder. Nka menar att i en sådan överenskommelse ska även företrädare för enskilda och anhöriga ingå. Evidensbaserad praktik bygger på tre ben – vetenskap, beprövad erfarenhet och den närstående samt anhörigas kunskap och erfarenhet. Vidare menar Nka att inte bara nya metoder och arbetssätt bör omfattas utan att redan använda metoder ges möjlighet att vidareutvecklas och systematiseras. I ett sådant arbete är Nka mer än villiga att medverka.

8.3.3 Målgruppsindelningen bör tonas ner

Nka delar utredningens bedömning att det finns risker med ett alltför ensidigt fokus på målgrupp på bekostnad av behov. Risken är att människor kategoriseras i grupper som "äldre", personer med beroende etc vilket bl.a. inneburit att äldre personer med beroendeproblematik inte fått sina behov tillgodosedda. Men det finns också en risk att med allt för hög grad nedtoning av målgrupper gör vissa "grupper" osynliga. Nka menar att det redan idag finns ett osynliggörande av anhöriga som kan förstärkas om inte anhöriga som grupp och deras behov namnges.

9.4.5 Sociala aspekter och social miljö i kommunens planeringsarbete

Nka tillstyrker förslaget. I syfte att låta socialtjänsten ha ett tydligt förebyggandeperspektiv är det nödvändigt att kommunens alla verksamheter är delaktiga och bidrar genom att medverka i samhällsplaneringen. Det kan även bidra till ett befrämjande av samverkanskultur. För anhöriga är det synnerligen kännbart när kommunens olika verksamhetsområden inte är synkroniserade eller inte strävar mot samma mål. En skolgård, ett parkområde eller tillgång till kultur har betydelse för anhörigas situation i förhållande till närstående i alla åldrar. Kultur är också en del av viktiga insatser för att stödja anhöriga. Exempel på detta finns bl.a. från projekt som riktat sig till anhöriga till närstående med kognitiv svikt där musik använts som stöd för kommunikation.

10.3.5 Bestämmelserna om särskilda avgifter upphävs

Nka avstyrker delvis förslaget. Ej verkställda beslut är utifrån ett anhörigperspektiv en situation som kan beskrivas som ett moment 22. Behoven är identifierade och beslut har fattats om en insats men om sedan inte, av olika skäl, verkställs. Det ställer anhöriga i en situation av hjälplöshet och vanmakt. Detta har blivit särskilt synbart under Covid-19 pandemin då många insatser avbrutits med hänvisning till risk för smittspridning. **Nka** har erfarenhet att många anhöriga fått bära en stor börda och lämnats ensamma i en redan utsatt situation. **Nka** har förståelse för motiven bakom borttagandet av särskilda avgifter vid ej verkställda beslut men anser det inte tillräckligt belagt att situation med ej verkställda beslut skulle påverkas i en positiv riktning med borttagande av särskilda avgifter. Utredningen pekar på svårigheter med planering och resurser som bakomliggande orsaker till ej verkställda beslut. **Nka** menar att avgifter kan tydliggöra kommunernas ansvar för långsiktig planering och för prioritering av insatser. Ett viktigt stöd för anhöriga är att insatser tillhandahålls den närstående på rätt tid, med hög kvalitet och i samverkan med anhöriga.

Utredningens hänvisning till Inspektionen för Vård och Omsorg (IVO) med uppgift att granska och följa upp socialtjänsten som tillräcklig att minska och förhindra antalet ej verkställda beslut är inte tillräcklig. IVOs utvidgade roll att också arbeta stödjande till kommuner och verksamheter kan minska möjligheten till värna den enskildas och hans anhörigas rätt.

12.3.4 Nationellt stöd till uppföljning

Nka tillstyrker förslaget. Det är av stor betydelse för anhöriga att insatser inom socialtjänsten följs upp. Det gäller inte minst de insatser som ges till anhöriga. **Nka** vill därför tillföra förslaget att insatser till anhöriga ska ingå samt att föreningar och organisationer som företräder anhöriga och enskilda personer ges möjlighet att delta i stödet med uppföljning av socialtjänstens insatser. I ett sådant arbete är **Nka** mer än villiga att medverka. Uppföljningarna bör utformas så att de bidrar till en systematisk utveckling av evidensbaserade insatser.

14.3.1 Utveckling av en kunskapsbaserad socialtjänst behöver stärkas

Nka tillstyrker bedömning och förslag. I utvecklingen av en kunskapsbaserad socialtjänst behöver också professionen ha en grundutbildning som motsvarar de krav som ställs på insatsernas kvalitet. Det behövs också en kontinuerlig fortbildning för att upprätthålla kunskap och kompetens samt inte minst bli uppdaterad om aktuell forskning och utveckling

och nya arbetssätt. För att kunna göra det krävs rutiner för kompetensutveckling som en del av den dagliga verksamheten och att personal ges tid och utrymme för fortbildning. Kunskap om anhörigas situation och behov samt kunskapsbaserat stöd är idag begränsad inom socialtjänstens verksamhet. Det är inte ovanligt att alla insatser som riktas till anhöriga och insatser där anhörigas medverkan är naturlig del endast hänförs till anhängkonsulenter eller till anhängsamordnare. Kompetens och kunskap om anhörigas behov och rätt till stöd är allas ansvar inom socialtjänsten varför en satsning behövs för en generell kompetenshöjning om anhängskap och anhängstöd inom hela socialtjänsten. En sådan satsning bör ingå i den överenskommelse som föreslås mellan staten och Sveriges kommuner och regioner (SKR).

Nka betonar i detta sammanhang att det inom socialtjänsten finns ett behov av kompetensutveckling rörande barns behov som anhöriga och unga omsorgsgivares situation. Ökad kompetens inom socialtjänsten kring anhörigas situation överlag krävs för ett utvecklande av en socialtjänst som en anhängkompetent verksamhet.

Nka anser även att det är av största vikt att personal har den utbildning och kompetens som krävs för att avgöra när en insats, utan föregående behovsprövning för barn som har fyllt 15 år, behöver leda vidare till en insats som föranleder en individuell behovsprövning, se punkt 17.3.2.

Fokus på bemötande är en viktig del i god kvalitet och kräver särskild kompetens kring effekter av olika funktionsnedsättningar och metoder – om alternativa kommunikationsätt - för att förebygga kommunikationssvårigheter och möjliggöra kommunikationen med enskilda.

15.10.4 En ny lag om socialtjänstdataregister

Nka tillstyrker förslaget. Det är av stor betydelse att socialtjänstens insatser följs upp. Nka anför att insatser riktade till anhöriga även ingår i utvecklingen av socialtjänstdataregister. Vidare anser Nka att vid utveckling av socialtjänstdataregister även andra register och uppföljningsmetoder som exempelvis kvalitetsregistret Senior Alert och Öppna jämförelser ges resurser för vidareutveckling. Nka menar att i framförallt Öppna jämförelser bör insatser riktat till anhöriga utvecklas.

17.3.2 Ny bestämmelse om insatser utan behovsprövning

Nka tillstyrker delvis förslaget. Insatser utan behovsprövning är en fråga som under många år diskuterats och även varit föremål för flera utredningar. Det finns idag redan en bestämmelse som möjliggör insatser utan behovsprövning. Vi menar att det finns skäl att invänta utvärderingen av den lagparagrafen innan utredningens förslag behandlas. Nka erfar att fördelar och nackdelar med insatser utan föregående behovsprövning beror på vilka insatser som avses och vilka målgrupper som är berörda. Nka menar liksom ett antal kommuner och organisationer att det finns en risk med att t ex hemtjänstinsatser utan behovsprövning leder till standardiserade insatser. Det är en överhängande risk att skillnaderna såväl mellan olika kommuners erbjudanden som mellan invånarna inom kommunen blir orimligt stora.

Förebyggande insatser, såsom rådgivning och vissa stödformer till anhöriga fungerar bra utan behovsprövning. Några exempel är samtalsgrupper, mötesplatser och anhängutbildningar. Men även med detta finns en risk om insatserna blir ”osynliga” och inte kan följas upp eller att anhöriga och enskilda inte kan ges möjlighet att överklaga en insats utförande.

Vidare ställer sig **Nka** bakom utredningens förslag om att socialnämnden, även utan vårdnadshavarens samtycke, får tillhandahålla insatser utan föregående individuell behovsprövning till barn som fyllt 15 år. Detta då det kan bidra till att fler unga med stödbehov söker och tar emot insatser från socialtjänsten. Det är viktigt att barn, som inte får samtycke av vårdnadshavare och då vårdnadshavare motsätter sig kontakt, har möjlighet till stöd av socialtjänsten.

17.3.5 Informationsskyldighet

Nka vill i detta sammanhang, förutom vad som anges under punkten 17.3.2 och 17.8, också påpeka vikten och betydelsen av Socialnämndens informationsskyldighet om insatser som socialtjänsten erbjuder utan föregående behovsprövning och den enskildas möjlighet att ansöka om individuellt utformat bistånd enligt socialtjänstlagen. Vi vill understryka socialnämndens ansvar för att upptäcka behov hos enskilda, som vi av erfarenhet vet har svårt att själv artikulera sina behov och på egen hand uppsöka socialtjänsten för att få sina behov tillgodosedda.

Nka vill i detta sammanhang, förutom vad som anges under punkten 17.3.2 och 17.8, också påpeka vikten och betydelsen av utredningens förslag om informationsskyldighet, rörande möjligheten att ansöka om bistånd enligt socialtjänstlagen.

17.8 Nationell uppföljning och utvärdering

Nka tillstyrker förslaget med tillägget att de nuvarande bestämmelserna bör följas upp och utvärderas innan förslaget under 17.3.2 införs. Vidare menar **Nka** att anhörigas situation ska följas upp utifrån vilka konsekvenser insatser utan behovsprövning får för anhöriga. Det är viktigt att följa upp om barn och unga verkligen erhåller de insatser som de är i behov av, oavsett om insatsen ges med eller utan föregående individuell behovsprövning. För att kunna analysera huruvida förslaget sättet som insatsen tillhandahålls påverkar jämlikheten mellan kommuners invånare, och mellan olika behovsgrupper såsom barn som anhöriga/unga omsorgsgivare och övriga barn.

I den nationella uppföljningen och utvärderingen ska ett intersektionalistiskt perspektiv anläggas.

19 Förtydligat Barnrättsperspektiv

Nka välkomnar ett förtydligat barnrättsperspektiv och ställer sig positiv till många av utredningens förslag rörande barn och unga, med vissa reservationer.

Nka anser att barns situation även bör uppmärksammas utifrån ett anhörigperspektiv. Det är av vikt att lyfta fram den sociala kontextens betydelse och att inta ett familjeperspektiv då det gäller barn i stort och barn som anhöriga i synnerhet. Barn lever och verkar i ett socialt sammanhang, vilket påverkar deras livsbetingelser.

Negativa konsekvenser för barn som anhöriga kan beröra många områden. Studier visar att barn som anhöriga har en ökad risk för psykisk ohälsa, missbruk och kriminalitet samt ökad dödlighet som ung vuxen. Vidare har denna grupp av barn generellt sett sämre skolresultat och större svårigheter att komma in på arbetsmarknaden. De har också i högre grad, än andra i motsvarande ålder, försörjningsstöd som unga vuxna.

Vissa barn har som anhöriga ett stort omsorgsansvar. De vårdar, stödjer och hjälper någon som står dem nära. Det kan handla om att stödja föräldrar, syskon och andra närstående,

såsom släktingar och vänner. Enligt studier bär en del unga omsorgsgivare en tung omsorgsburda. Flera av dessa unga omsorgsgivare kan känna sig stressade och ha minskad livslust, flera visar överlag sämre mående än övriga unga.

Dessa barn och unga är i stor utsträckning osynliga i dagens samhälle och lyser även med sin frånvaro i utredningens förslag. Unga omsorgsgivares situation och behov av stöd måste synliggöras både i det förebyggande och uppsökande arbetet som i utredningssammanhang.

När en förälder eller syskon har eller förvärvat en funktionsnedsättning förskjuts rollerna i familjen. Stödet i Socialtjänstlagen behöver anpassas så det fungerar i dessa situationer. Barnet kan då ofta ha eget behov av stöd i sin roll som anhörig/ung omsorgsgivare. Syskon upplever att de många gånger kommer i skymundan, att deras behov inte tas om hand på ett relevant sätt och att de blir mogna ”för tidigt”. Det är av stor vikt att villkoren för barn och syskon tas med i bedömningen om rätten till insatser.

Var fjärde ungdom (24%) i åldern 15-17 år har en familjemedlem med ohälsorelaterat tillstånd eller funktionsnedsättning, visar den enkätundersökning som Linnéuniversitetet och Nka gjorde 2018¹. Enkäten besvarades av 3.015 ungdomar i nio kommuner i Kalmar län. Var femte ungdom (19%) hade en förälder med ohälsorelaterat tillstånd eller funktionsnedsättning. Två tredjedelar (66%) av dessa ungdomar ger vård, hjälp eller stöd till sin förälder. Föräldrarnas ohälsa eller funktionsnedsättning är vanligast psykisk ohälsa eller rörelsenedsättning, men också kognitiv nedsättning och missbruk är vanligt förekommande. Var tjugonde ungdom (5,5%) hade ett syskon med ohälsorelaterat tillstånd eller funktionsnedsättning. De uppger alla att de ger vård, hjälp eller stöd till sitt syskon. De vanligaste tillstånd av ohälsa eller funktionsnedsättning hos syskonen är psykisk ohälsa eller kognitiv nedsättning, men rörelsenedsättning och missbruk förekommer också.

Dessa unga omsorgsgivare till en familjemedlem uppger att omsorgsgivandet påverkar deras hälsa negativt. Var tredje ungdom (32%) uppger att de upplever sin ohälsa dålig eller ganska dålig. Närmare hälften (44%) uppger egen psykisk ohälsa, vilket kan jämföras 14% hos deras jämnåriga som ej ger omsorg till en närstående.

Av de unga omsorgsgivarna uppger var tionde (10%) att det lett till svårigheter i skolan. För drygt en sjättedel av ungdomarna (15,5%) har omsorgen om familjemedlem haft negativ påverkan på skolarbetet. För en dryg sjundedel (13,7%) har det lett till tankar om att skada sig själva.

Negativa konsekvenser för barn som anhöriga kan som beskrivits ovan beröra många områden. Studier visar på att barn som är anhöriga har en ökad risk för psykisk ohälsa, missbruk och även kriminalitet samt ökad dödlighet som ung vuxen. Vidare har denna grupp av barn generellt sett sämre skolresultat och större svårigheter med att komma in på arbetsmarknaden samt i större utsträckning försörjningsstöd som ung vuxen². Barn som anhöriga är en bred grupp. Enligt studier bär en del unga omsorgsgivare en tung

¹ Unga omsorgsgivare, Svensk kartläggning – delstudie i det europeiska ME-WE-projektet, Brolin R., Magnusson L., Hanson E, I manus

² Hjern A, Berg L, Rostila M & Vinnerljung B. (2013) Barn som anhöriga: hur går det i skolan? Rapport 2013:3. Kalmar, Nationellt kompetenscentrum anhöriga., Hjern A, Arat A & Vinnerljung B. (2014) Att växa upp med föräldrar som har missbruksproblem eller psykisk sjukdom – hur ser livet ut i ung vuxen ålder? Rapport 2014:4. Kalmar, Nationellt kompetenscentrum anhöriga.

omsorgsbörda. Flera av dessa unga omsorgsgivare kan känna sig stressade och ha minskad livslust. Studier visar sämre mående för dem än för övriga unga³.

Utifrån ett barnrättsperspektiv är alla barn lika mycket värda och har samma rättigheter, ingen får diskrimineras (artikel 2) och således är det av största vikt att även dessa barn uppmärksammas i lagstiftningen. Stöd ska kunna ges till dessa barn utifrån ett anhörigperspektiv. Det är även i detta sammanhang viktigt att lyfta upp de barn som lever under andra problematiska situationer, såsom barn till frihetsberövade föräldrar, barn i asylprocess och barn utan rättslig status i Sverige.

19.3.2 Rätten till information förtydligas i socialtjänstlagen

Nka ställer sig positiv till utredningens förslag om att rätten till information för barn förtydligas i socialtjänstlagen. Rätten till information bör även tillhandahållas barn utifrån ett anhörigperspektiv. Barn lever i ett socialt sammanhang och påverkas av sina närståendes situation. Information till barnet då en närstående mår dåligt eller har avlidit kan bidra till en ökad känsla av sammanhang, vilket i sin tur kan öka barnets motståndskraft och välmående. Barnet behöver få möjlighet att göra sin situation och verklighet begriplig, hanterbar och meningsfull.

Barns rätt till information behöver kompletteras med en bestämmelse om att informationen sak anpassas till barnets ålder, mognad och hans eller hennes individuella förutsättningar. Den som lämnar informationen ska så långt det är möjligt försäkra sig om att barnet har förstått information (s 792)

Nka föreslår därför att det lagrum som återfinnes i Hälso- och sjukvårdslagens 5 kap 7 § införs i socialtjänstlagen och med efterföljande tillägg:

”Ett barns behov av information, råd och stöd ska särskilt beaktas om barnets förälder eller någon annan vuxen som barnet varaktigt bor tillsammans med

- 1. har en psykisk störning eller en psykisk funktionsnedsättning,*
- 2. har en allvarlig fysisk sjukdom eller skada, eller*
- 3. har ett missbruk av alkohol, annat beroendeframkallande medel eller spel om pengar.*

Detsamma gäller om barnets förälder eller någon annan vuxen som barnet varaktigt bor tillsammans med oväntat avlider.”

Nka:s förslag på tillägg enligt följande

-Att syskon förs in i paragrafens stycke 1.

-Att det tillförs en punkt 4, med texten ”är frihetsberövad”.

-Att det tillförs en punkt 5, i vilken det sista stycket inlemmas och att kriteriet ”oväntat” tas bort.

-Att punkt 5 ska utvidgas till att även gälla syskon som avlider.

³ Nordenfors M, Melander C & Daneback K. (2014) *Unga omsorgsgivare i Sverige*. Rapport: 2014:5. Kalmar, Nationellt Kompetenscentrum anhöriga.

-Att det tillförs ett sista stycke med lydelsen: Detsamma gäller om barnet upplever våld.

21 Samverkan mellan kommuner

Nka ser det som positivt att samverkan mellan kommuner tas upp i utredningen. **Nka** hade även sett det som önskvärt att samverkan mellan olika huvudmän hade fått ta mer plats i utredningen. I de sammanhang där samverkan lyfts fram är **Nka**:s erfarenhet att det skulle vara av stort värde om det finns tydligt uttalat vilken huvudman som har ansvar för att samverkan kommer till stånd, utvärderas och vidareutvecklats i syfte att uppnå en effektiv samverkan.

Det finns ett stort behov av samverkan över kommungränser rörande barn som anhöriga. Stora kommuner har i regel fler resurser än små och med samverkan över kommungränser kan skillnader, vad gäller barns möjligheter till adekvata insatser, i olika kommuner minska jämnas ut. Behovet av utökat samarbete över huvudmannagränser och kommungränser gäller även olika former av stöd till vuxna med olika slags svårigheter och äldre personer.

Vidare kan samverkan mellan olika aktörer bidra till en helhetssyn på barn, vuxna och äldre samt minska risken för att en enskild faller mellan stolarna.

Slutord

För den framtida utvecklingen av en ny Socialtjänstlag är det av oerhört stor vikt att ta hänsyn till anhöriga i alla åldrar och deras behov av och rätt till stöd. Nationellt kompetenscentrum anhöriga ställer sig därför gärna till förfogande för samarbete kring anhörigfrågor och utvecklingen och införande av framtidens Socialtjänstlag.

I utformandet av detta remissvar har möjliggöraren/praktikern Susanne Rolfner Suvanto, projektledaren Johanna Miranda Sköld, forskaren Ritva Gough, socionomen Lena Aadde och journalisterna Agneta Heins och Josefine Göransson, liksom övriga medarbetare och styrgruppsmedlemmar vid **Nka** i samverkan med undertecknade deltagit. Det har som beskrivits i inledningen genomförts två digitala hearingar med totalt 99 deltagare för att diskutera betänkandet. Dessa var personal, chefer, beslutsfattare, anhöriga och representanter för idéburna organisationer deltagit, se bilaga. Vid dessa hearingar har deltagarnas synpunkter på utredningens förslag, vad de bedömer att det kommer att innebära för anhöriga och förslag på åtgärder behandlats.

För Nationellt kompetenscentrum anhöriga

Kalmar dag som ovan

Lennart Magnusson
Verksamhetschef, docent
lennart.magnusson@anhoriga.se
Tel: +46 480 41 80 21

Elizabeth Hanson
FoU-ledare, professor
elizabeth.hanson@anhoriga.se
Tel: +46 480 41 80 22

Bilaga: Medverkande vid digitala hearingar för att diskutera förslaget till ny socialtjänstlag.

Ny Socialtjänstlag, fokus barn och unga, anmälda till hearing 12 januari 2021	
Namn	Titel/organisation
Lena Aadde	Socionom
Christina Amundberg	Socionom/medlem Hjärnkraft
Helen Andersson	Anhörigkonsulent
Marie Angsell	Sakkunnig, Bris
Anna B Andersdotter	Anhörigkonsulent, Stockholms stad, Farsta
Maria Boustedt Hedvall	Socialstyrelsen
Veronica Blomberg	Verksamhetsledare, Buff
Tove Brusman	Enhetschef, Norrköpings kommun
Ann-Sofie Carlsson	Anhörigkonsulent, Strängnäs kommun
Cecilia Ekstrand	Intressepolitisk handläggare, Synskadades Riksförbund
Karin Gavelin	Socialstyrelsen (observatör)
Ritva Gough	Forskare, Nka
Magdalena Helgesson	Utredare, Socialstyrelsen (observatör)
Camilla Hesselbäck	Utvecklingsledare, FoU i Sörmland
Helene Jarl	Avdelningschef/socionom, Journal digital
Kerstin Johannesson	Anhörigkonsulent, Eskilstuna kommun
Anett Karlsson	Verksamhetsansvarig/ombudsman, Anhörigas Riksförbund
Madelein Kattel	Verksamhetschef, Buff Sverige
Jenny Kindgren	Verksamhetsutvecklare anhörigstöd, Riksförbundet Attention
Katarina Kristensson	Socialrådgivare, Socialförvaltningen
Annika Kron	Anhörigsamordnare, Skara kommun
Heléne Larsson	Anhörigsamordnare, Socialförvaltningen
Agneta Leemann	Kurator/koordinator, Västra Götalandsregionen
Stina Lindén	Anhörigstrateg, Hässleholms kommun
Saber Mehdizadeh	Anhörigsamordnare, Botkyrka kommun
Pernilla Moberg	Anhörigsamordnare, Hudiksvalls kommun
Monica Nanni	Verksamhetschef, Randiga huset
Carola Nordebrink	Anhörigkonsulent, Strängnäs kommun
Eva Nordqvist	Projektledare/socionom, Journal digital
Mikael Nylander	Anhörigkonsulent, Danderyds kommun
Nina Oxskog	Anhörig
Annelie Persson Knutsson	Anhörigsamordnare, Skara kommun
Catarina Pålman	Enhetschef, Socialförvaltningen Halmstads kommun
Susanna Rolfsdotter	Verksamhetschef IFO, Vilhelmina kommun
Anna Rångemyr	Anhörigkonsulent, Borås stad
Anna Sellgren	Barnsamordnare, Habilitering region Stockholm
Robert Skoglund	Ordförande i socialnämnden, Vingåkers kommun
Åsa Stålhane	Strateg mänskliga rättigheter – sakkunnig barnrättsfrågor, Region Sörmland

Leif Svanlund	Ledamot i Riks SPES förbundsstyrelse
Susan Svenman	Anhörigkonsulent, Västerås stad
Anette Svensson	Förbundskonsulent, Demensförbundet
Ann-Charlotte Thulin	Anhörigkonsulent, Norrköpings kommun
Maria Unnebo	Förebyggande socialpedagog med anhörigstöd, Södermalms stadsdel
Anna Werner	Jurist, Bris
Helén Öberg	Anhörigsamordnare, Mullsjö kommun

Ny Socialtjänstlag, fokus vuxna, anmälda till hearing 15 januari 2021	
Namn	Titel/organisation
Lena Aadde	Socionom
Birgit Algestål Ericsson	Anhörigkonsulent, Hälsofrämjande och förebyggande enheten
Christina Amundberg	Socionom/medlem Hjärnkraft
Magnus Andersson	Intressepolitisk ombudsman NSPH
Ann-Marie Axelsson	Undersköterska
Arianne Axewill	Enhetschef för Anhörigcentrum Örebro
Marie Bengtsson	Anhörigkonsulent, Gävle kommun
Maria Berglin	Anhörigstödare, Gävle
Marie-Jeanette Bergvall	Ledamot i förbundsstyrelsen, Hjärnkraft
Marianne Bäckström	Anhörigkonsulent, Umeå kommun
Peggy Dicksdotter Hermansson	VD och organisationsutvecklare Offentlig måltid i Sverige
Lidia Dobke	Anhörigkonsulent
Jerker Eklund	Anhörigkonsulent, Göteborgs stad
Malin Elbing	Anhörigkonsulent, Uddevalla kommun
Susanna Engqvist	Anhörigkonsulent, Göteborgs stad
Karin Gavelin	Socialstyrelsen (observatör)
Ritva Gough	Forskare, Nka
Jessica Gustavsson	Anhörigkonsulent, Lerums kommun
Gabriella Harrison	Anhörigsamordnare/Biståndshandläggare, Socialförvaltningen
Magdalena Helgesson	Utredare, Socialstyrelsen (observatör)
Julia Henriksson	Förbundsjurist, Riksförbundet FUB
Johanna Häggberg	Verksamhetsutvecklare, Röda Korset
Ann-Marie Högberg	Ordförande, Anhörigas Riksförbund
Maria Jansson	Anhörigkonsulent, Tomelilla kommun
Elisabeth Johansson	Anhörigkonsulent/länssamordnare Gagnefs kommun
Ann-Christine Karlsson	Anhörigsamordnare, Vänersborgs kommun
Jenny Karlsson	Samordnare, Umeå kommun
Jenny Kindgren	Verksamhetsutvecklare anhörigstöd, Riksförbundet Attention
Emma Kristensson	Anhörigkonsulent
Heléne Larsson	Anhörigsamordnare, Socialförvaltningen
Helen Larsson	Arbets terapeut, Malmö stad
Liselott Larsson	Anhörigsamordnare, Tanums kommun
Agneta Leemann	Kurator/koordinator, Västra Götalandsregionen
Ingela Löfqvist Ehn	Anhörigsamordnare, Tanums kommun
Saber Mehdizadeh	Anhörigsamordnare, Botkyrka kommun
Pernilla Moberg	Anhörigsamordnare, Hudiksvalls kommun

Johan Nicander	Anhörigsamordnare, Botkyrka vård- och omsorgsförvaltning
Inga-Lill Nilsson	Länssamordnare, Västernorrland
Shirin Nilsson	Anhörigsamordnare, Helsingborgs stad
Marie Näsman Engberg	Anhörigsamordnare, Nordanstigs kommun
Maria Pahlberg	Anhörigkonsulent, Skellefteå kommun
Fatjon Peci	Tanums kommun
Annelie Persson Knutsson	Anhörigsamordnare, Skara kommun
Jessica Pålsson	Anhörigsamordnare, Hudiksvalls kommun
Cecilia Ragnar Karlsson	Anhörigkonsulent, Vimmerby kommun
Susanna Rolfsdotter	Verksamhetschef IFO, Vilhelmina kommun
Karin Skogmark	Anhörigkonsulent, Malmö stad
Anette Svensson	Förbundskonsulent, Demensförbundet
Martina Takter	Närståendekoordinator, Malmö stad
Birgitta Termander	Anhörig
Mirja Välipakka	Anhörigsamordnare, Göteborgs stad
Annica Westman	Anhörigkonsulent, Bjurholms kommun
Marie-Louise Zaar	Anhörigkonsulent, Malmö stad